

Heike Elisabeth Jüngst

Audiovisuelles Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage

(Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG, 2020. 333 p, ISBN 978-3-8233-8231-7)

Fáy Tamás

E-mail: fay.tamas@uni-eszterhazy.hu

Heike Jüngst jelenleg a Hochschule für angewandte Wissenschaften Würzburg-Schweinfurt habilitált egyetemi tanára, és emellett maga is gyakorló fordító és tolmács. Oktatási területe az angol nyelvű szakfordítás és a médiafordítás, ezen belül elsősorban a feliratozás, az audionarráció és a hangalámondás.

A könyv első kiadása 2010-ben jelent meg jóval vékonyabb kivitelben, azonban az audiovizuális fordítás iránt az elmúlt években jelentősen megnőtt az érdeklődés a kutatók és a laikusok részéről is. Ez – ahogy a szerző is írja (16. old.) – kezdetben a DVD-k elterjedésének volt köszönhető, az érdeklődés fokozódásának azonban az internet komolyabb lökést adott, hiszen az idegennyelvű filmek és feliratok széles körben hozzáférhetővé váltak, sőt, a különféle feliratozó szoftverek segítségével ma már bárki megpróbálkozhat az audiovizuális fordítás ezen területével. Ezzel párhuzamosan az audiovizuális fordítás legitim kutatási témává vált, hiszen a kutatók is egyre könnyebben hozzá tudnak jutni az anyagokhoz. A kutatás intenzitásának erősödését jól mutatja, hogy a 2018-ban alapított Journal of Audiovisual Translation már kifejezetten az audiovizuális fordításra specializálódott. A 2000-es évek elején került sor az első, kifejezetten az audiovizuális fordításnak szentelt szakmai konferenciáknak. Végül, de nem utolsósorban a felsőoktatási intézmények is alkalmazkodtak a piaci igényekhez: német nyelvterületen (és tegyük hozzá: már Magyarországon is) több egyetem kínálatában megtalálható az audiovizuális fordítás önálló szak formájában vagy valamilyen kapcsolódó képzés részeként.

A könyv a Narr Studienbücher sorozat részeként látott napvilágot, így nem meglepő, hogy elsősorban egyetemi hallgatók, oktatók érdeklődésére tarthat számot, azonban az önképzést választó érdeklődők számára is sok újdonságot tartal-

maz. Változás a korábbi kiadáshoz képest, hogy – gyakorlati könyv lévén – jelentősen nőtt a visszacsatolást segítő kérdések és gyakorlatok száma, sőt, a szerző módszertani javaslatokat is megfogalmaz. Az eddigiekhez hasonlóan a könyv végén található megoldókulcs segítségével bárki ellenőrizheti a tudását. A fejezetek egységes szerkezetet követnek: először az adott eljárás definíciójával ismerkedhetünk meg, majd a történeti áttekintés után a leggyakoribb munkafolyamatok kerülnek sorra, az ezt követő fejezetek felépítése már az adott témának megfelelően változik.

Az első fejezet az audiovizuális fordítás definíciója után áttekintést ad a képzés és a kutatás jelenlegi állásáról, a szinkronizálás és a feliratozás előnyeiről és hátrányairól (kitérve például arra, hogy egyes országok milyen okok miatt választják az egyik vagy a másik technikát), majd végül a legfontosabb filmtechnikai fogalmakat tisztázza.

A második fejezet középpontjában az interlingvális fordítás egyik speciális esetének számító interlingvális feliratozás áll. A fogalmi és történeti áttekintést követően a szerző ismerteti a feliratozás folyamatát, majd a problémákról (dialektusok, szociolektusok, szaknyelvek stb.) ad áttekintést. Külön kitér a többnyelvűség kérdésére, tehát amikor egy idegen nyelvű filmben valamelyik szereplő a nézővel azonos nyelven szólal meg. A fejezet végén található speciális feliratozási eseteken belül az alábbi témaköröket érinti: „trivia tracks” (a filmre vonatkozó háttérinformációk megjelenítése felirat formájában), két- vagy háromnyelvű feliratok, laikusok által készített feliratok („fansubs”), a feliratok tipográfiai tudnivalói, a szinkronizált szöveg és a felirat összefüggései, színházi feliratozás. A szerző a fejezet végén a zenés műfajok (opera, musical, filmekben előforduló dalbetétek) feliratozásával foglalkozik. A fejezet függelékében a European Association for Studies in Screen Translation által kiadott feliratozási irányelveket találjuk angol nyelven.

A harmadik fejezet a szinkronizálás kérdését járja körül. Ezt a részt is egy fogalmi tisztázás és történeti áttekintés vezeti fel, majd a szerző részletesen ismerteti a szinkronizálási munkafolyamat lépéseit. Érdekes, hogy külön foglalkozik a németre szinkronizált filmek vélt vagy valós minőségbéli hiányosságaival, amely Magyarországon is gyakran megfogalmazódik kritikaként. Ezután a szinkronizálás alapjául szolgáló szinkronitás egyes típusait veszi górcső alá (ajakszinkronitás, viselkedésszinkronitás, mozdulatszinkronitás és nukleuszszinkronitás). A szinkronizált szöveg sajátosságaival foglalkozó alfejezetben kitér arra a gyakran tapasztalt problémára, hogy a fordítókat gyakran csak egy szinte teljes szószerintiséget követő nyersfordítás elkészítésére kérik fel, és a munkát sokszor még így sem képzett fordítók kapják meg. A szerző a szöveg sajátosságain belül tárgyalja a szórakoztató filmekben ritkán előforduló szaknyelvek fordításának kérdését, valamint – a feliratozáshoz hasonlóan – a filmen belüli többnyelvűség kezelésének lehetőségeit. Érdemes tudni, hogy az audiovizuális szövegek többnyelvűségével külön kutatócsoport foglalkozik (<http://trafilm.net/>). A szinkronizálás különleges esetein belül többek között az alábbi témákat érinti a szerző: laikusok általi szinkronizálás („fandubs”), a paródiának szánt „fundubs”, szláv szinkron (Russian dub-

bing, Gavrilov translation), amely annyiban különbözik a hangalámondástól, hogy az utóbbtól eltérően játékfilmek esetében alkalmazták és sok helyen még mindig alkalmazzák (a VHS hőskorában még Magyarországon is ismert volt), hamisítás (politikai-vallási utalások kihagyása vagy megváltoztatása), europudding (olyan film, amelynek az elkészítésében több ország is részt vett, és az adott ország színészei is szerepelnek a filmben), zenei betétek szinkronizálása. Jól ideillett volna annak a nagy népszerűségnek örvendő trendnek a megemlítése, amikor laikusok egy filmet (filmrészletet) vagy egy ismert zeneszámot gépi fordítással feliratoznak vagy szinkronizálnak. A harmadik fejezet végén a szinkronhanggal kapcsolatos tudnivalókat találjuk, hiszen a szinkronhang megválasztására ugyan a fordítónak nincs ráhatása, de ennek ellenére ez is a munkafolyamat része. A szerző kitér arra az esetre, amikor pl. egy hosszabb sorozatban megváltozik az egyik (fő)szereplő szinkronhangja, vagy hogy a zenei betéteket gyakran nem a szereplők szinkronhangját adó színészek, hanem profik előadók éneklik.

A negyedik fejezet a hangalámondás („voice-over”) témakörével foglalkozik. A szerző a voice-over és voice-off technikák egységes definíciójának hiányára utalva járja körül a két kifejezést. A hangalámondás munkafolyamatának ismertetése után a fejezet a voice-over különleges eseteivel foglalkozik: többnyelvűség, sportműsorok, hírműsorok esetében alkalmazott voice-over technikák, céges videó hangalámondásos fordítása. A szerző a fejezet végén a voice-over hang megválasztásának jelentőségét eseteli.

Az ötödik fejezet az audiovizuális fordításon belül ritkán alkalmazott filmtolmácsolásról („film interpreting”) szól. Ez jellemzően nagyobb filmfesztiválokon fordul elő, amikor a filmet nem érdemes feliratozni, vagy a szinkronváltozat még nem készült el. Filmtolmácsolás során a tolmács a szláv szinkronhoz hasonlóan önmaga testesíti meg az összes szerepet. A szerző a történeti áttekintés és a munkafolyamat ismertetését követően itt is a különleges eseteket tárgyalja részletesen, pl. amikor a filmtolmácsolás közönségét gyerekek alkotják.

A hatodik és hetedik fejezet az akadálymentességről szól, külön tárgyalva a vakok és gyengénlátók számára végzett audionarrációt, illetve a siketek és nagyothallók számára történő feliratozást és tolmácsolást, tehát a szerző ezen a ponton már az intralingvális, illetve interszemiotikus fordítás témakörét érinti. A magyar olvasók számára meglepő lehet, hogy a szerző ugyanabban a könyvben tárgyalja az interlingvális és az intralingvális fordítást, azonban Németországban a gyakorlatban nem tesznek éles különbséget a kettő között, az egyetemi képzésben a fordítást és tolmácsolást oktató egyetemek/intézetek/tanszékek kínálatában sok esetben a jelnyelvi tolmácsolás is legitim szakként szerepel, míg Magyarországon a kettő (egyelőre) élesen elkülönül. A hatodik fejezetben az audionarráció (Hörfilm) fogalmának és meglehetősen kései megjelenésének és történetének, valamint munkafolyamatának áttekintése után a szerző az audionarráció szempontjait vizsgálja, ezen belül azt, hogy a film mely összetevőit érdemes hangzó beszéddé tenni (személyek, helyek, cselekmények, zajok).

Az audionarráció különleges esetein belül többek között az alábbi témákról olvashatunk: késleltetett vagy korábban elhangzó audionarráció, gyerekeknek szóló audionarráció, az audionarráció fordítása, a narrátor hangja. A fejezet végén az ismertebb német tévétársaságok és az audionarrációval foglalkozó szakmai szervezetek irányelveit találjuk, amelyek az audionarráció elkészítésében segíthetnek. A hetedik fejezet a siketek és nagyothallók számára történő intralingvális feliratozást és tolmácsolást taglalja, megemlítve ennek egyik (Amerikában elterjedt) altípusát, amikor migránsok vagy az angolt mint idegen nyelvet tanulók számára készítenek külön feliratot. A szerző a történeti áttekintés után többek között a saájrról olvasás technikájával, valamint a német jelnyelvvvel foglalkozik, hangsúlyozva, hogy az utóbbi egy teljes értékű, saját nyelvtannal rendelkező nyelv, amelynek megvannak a saját (német és osztrák) változatai. Ezt követően az intralingvális feliratozás általános szempontjait ismerteti (színválasztás, zajok, zenei betétek stb. feliratozása), és többek között kitér az audiovizuális területen végzett jelnyelvi tolmácsolásra és a siket vagy nagyothalló gyerekek részére történő feliratozásra. A hetedik fejezet végén az interlingvális fordítás szabványosított irányelveit ismerteti, amelyeket a németországi tévétársaságok dolgoztak ki és fogadtak el.

Az utolsó, nyolcadik fejezet a játékok lokalizációjával foglalkozik. (Terminológiai megjegyzés: magyarul a „játék” és „játéklokalizáció” elég furcsán hangzik ebben a kontextusban, a „game” itt terminusértékű kifejezésnek tekinthető. Még nehezebb a dolgunk a „gaming” szó esetében). Ez a fejezet a korábbi kiadásban még nem szerepelt, de mint a szerző írja, ma már az audiovizuális fordításról nem lehet úgy írni, hogy ne érintsük a témát, még ha a szakirodalom kicsit idegenkedve is tekint a „game localization” területére: a gyakorló (jellemzően idősebb) fordítók gyakran megvetik a számítógépes játékokat, és az egyetemek kínálatában is csak elvétve találhatók játéklokalizációs kurzusok. A terminológiai tisztázás, a game localization történetének áttekintése, valamint a munkafolyamat ismertetése után a szerző a lokalizálás főbb elemeivel foglalkozik, végül a tanításához szükséges anyagok beszerzésének nehézségeit taglalja, megoldásképpen néhány gyakorlati lehetőséget is felkínálva (egyszerűbb játékok programozása, szoftverek használata, pl. Bitsy, Scratch, Python).

A könyv végén találjuk a megoldókulcsot, amely az egyes fejezetekben feltett 130 kérdésre adott válaszokból áll. A bibliográfia gyakorlatilag egy bőséges repertórium, amely nemcsak a hivatkozott forrásokat tartalmazza, hanem az audiovizuális fordításhoz kapcsolódó, elsősorban német és angol (elvéve olasz, francia, spanyol) nyelvű forrásirodalmat is. A könyvben való tájékozódást a könyvvégi targonc segíti.

Mint a recenzió terjedelme is mutatja, egy terjedelmes (több mint 300 oldalas), rendkívül átfogó és nagyon korszerű tudást közvetítő könyvről van szó, amely az audiovizuális fordítás minden területét érinti. A szerző érdeme, hogy a téma gyakorlati beágyazottsága ellenére is sikerült legitim kutatási témává felemelnie az audiolingvális fordítást, bizonyítva azt, hogy kellő elméleti megalapozottsággal bármilyen témában lehet maradandót alkotni. Az olvasónak nemigen lehet hiány-

érzete: én talán a feliratozás/lokalizálás során elterjedt KNP („key names and phrases”) kifejezést hiányoltam, illetve véleményem szerint a szerző a feliratozás/szinkronizálás tárgyalásakor nagyobb figyelmet fordíthatott volna a reáliák fordításával kapcsolatos nehézségek kezelésére, mert ezek a nem audiovizuális fordítással szemben itt hangsúlyosabban jelentkeznek. Hasonlóan átfogó munka tudomásom szerint még nem jelent meg Magyarországon, ami nyilván a két ország eltérő kulturális hátterével és a különböző mértékű piaci kereslettel is magyarázható. Talán a téma gyakorlatorientált jellegének tudható be, hogy az audiovizuális fordítás Magyarországon is egyre népszerűbb, az utóbbi években az alábbi disszertációk jelentek meg a témában: (zárójelben a védés éve) Polcz Károly „Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol-magyar filmfordításban” (2012), Zolczer Péter „The Effects of Technical Constraints in Multimedia Translation” (2013), Sereg Judit „A szinkronnyelv befogadói értékelése és hatása az anyanyelvi nyelvhasználatra” (2020), illetve két disszertáció is folyamatban van.

